

A Képviselőházi Könyvtár állományának alakulása a két világháború között¹

Fővárosunknak és az országnak is egyik jelentős könyvtára a parlament épületében működő Országgyűlési Könyvtár. A Művelődési Minisztérium felügyelete alatt önállóan tevékenykedő intézmény 1952-től szervezetileg nem tartozik a törvényhozáshoz, azóta nyilvános szakkönyvtára a magyar könyvtári rendszernek. Fő gyűjtési területei az állam- és jogtudomány, a politika, a legújabb kori egyetemes történelem (1917-től), a magyar és külföldi parlamentek dokumentumai, s mint az ENSZ letéti könyvtára gyűjti a világszervezet kiadványait is. Mellékgyűjtőkörei az újkori egyetemes és a magyar történelem, a közgazdaság, a szociológia, a statisztika és ezeken kívül nem kevés egyéb társadalomtudományi anyag is van a könyvtár állományában. A politikai és jogi információs központnak kijelölt országos feladatkörű, tudományos szakkönyvtár jelenleg 600 ezer kötetet őriz, a kurrens időszaki kiadványok száma meghaladja a kétezret is.

Úgy véljük, nem lesz fölösleges, ha a mai könyvtári és kulturális életben nem csekély szerepet játszó, társadalomtudományi anyagokban gazdag művelődési intézmény fejlődésének egy korábbi szakaszát megvizsgáljuk — az állomány alakulásának szempontjából. A világegészek közötti két évtized fontos időszak volt az Országgyűlési (az akkoriban elterjedt gyakori névhasználat szerint: Képviselőházi) Könyvtár életében: az első ötven évben összegyűjtött 90 ezer kötetes állomány 1919-től 1939-ig megkétszereződött, a korábbi öt évtized helyett tehát 20 év elegendő volt ugyanakkora mértékű (90 ezer kötetes) gyarapodáshoz.

Mielőtt ennek okait, összetevőit, a könyvtár korabeli létének konkrét körülményeit elemeznénk, néhány lényeges jellemzőt megemlítsünk a Képviselőházi Könyvtár helyzetéről és 1920-ig tartó fejlődéséről:

- a könyvtárt az 1860-as évek végén a magyar törvényhozás alsóháza hozta létre mint saját, belső, zárt jellegű intézményét a törvényhozói munka támogatására;
- működésének színhelye 1902-ig a Sándor utcai régi pesti képviselőház, azóta pedig a Steindl-építette Országház Duna-parti része;
- szervezetileg a képviselőház egyik hivatalaként és „szakmai” intézményeként (információs bázisaként) ténykedett: szakmai és politikai felügyeletét a képviselőház egyik állandó bizottsága, a könyvtári bizottság látta el, amelynek élén 1886-tól hivatalból a Ház elnöke állt, a könyvtárt irányító, beszámoltató és ellenőrző legfelsőbb fórum a képviselőház ülése volt;
- a közvetlen vezetést és irányítást 1911-től a könyvtárigazgató végezte (1921-től a vizsgált időszak végéig Nagy Miklós történész töltötte be ezt a funkciót).

¹ Részlet a szerzőnek A Képviselőházi Könyvtár története 1918—1939. c. bölcsész-doktori disszertációjából.

Most következnek a pénzügyi-költségvetési kerettől és a képviselőház céljaitól determinált állományfejlesztő, gyarapítási tevékenység vizsgálata.

I. A könyvtári költségvetés alakulása

A könyvtár évenkénti költségvetését az előző évi költségek, a várható szükségletek és elvégzendő feladatok költségkihatásainak figyelembevételével a könyvtár igazgatója állította össze tervezet, javaslat formájában. Ez a tervezet minden év végén a könyvtári bizottság ülése elé került, amely megtárgyalta, módosította, kiegészítette, vagy változatlanul elfogadta azt (a változtatás, csökkentő módosítás oka nemegyszer a súlyos gazdasági helyzet, infláció volt). A könyvtári bizottság által jóváhagyott költségvetési tervet a képviselőház gazdasági bizottsága is megvitatta mint a Ház egységes költségvetésébe beépülő részegységet, és jóváhagyása után került be az állami költségvetés „Országgyűlés” rovatába. Az állami költségvetést, amelyben tehát a Képviselelőházi Könyvtár éves költségvetési kerete is szerepelt, végül a Ház hosszú, gyakran viharos üléseken tárgyalta meg és emelte törvényerőre. A költségvetés kialakításának menete után most nézzük meg a könyvtár költségkeretének konkrét, számszerű alakulását, s az ezek mögött rejtőző mélyebb összefüggéseket is. A könyvtár dologi kiadásaira (gyarapítására, könyvkötésre) a Ház a következő összegeket biztosította:²

1917	38 582	korona	98 fillér
1918	33 432	korona	97 fillér
1919	8 825	korona	35 fillér
1920	11 878	korona	01 fillér
1921	75 834	korona	71 fillér
1922	160 872	korona	24 fillér
1923	2 045 269	korona	93 fillér
1924	53 450 687	korona	
1925	103 565 160	korona	
1925—26	173 015 168	korona	

A könyvtár költségvetése a háború alatt állandóan csökkent és 1919-ben — a gazdátlanság és bizonytalan körülmények következtében — érte el mélypontját. A költségvetés koronában kifejezett számszerű összege 1920-ban is jócskán elmarad a háborús és az azt megelőző időszak költségkeretétől. 1921-től 1926-ig évről-évre — hihetetlen mértékben — egyre feljebb ugrik a költségvetés mutatója, s a 11 ezres mérőszám (1920) 1926-ban a 173 milliót is túlhaladja. Ez a gigantikus növekedés azonban semmi jót nem jelentett a könyvtár és az ország szempontjából, mert az adatok a pusztító háborút követő, egyre fokozódó inflációt, a pénz rohamos elértéktelenedését, a gazdaságilag tönkrement ország súlyos helyzetét jelzik. Ebben az időszakban a pénz tényleges értékét figyelembevéve a könyvtár költségvetése nem emelkedett, hanem valójában csökkent. Íme: 1921-ben a könyvtár gyarapodása 2 929 kötet, 1922-ben 1 825, 1923-ban 1 760, 1924-ben 1 757, 1925-ben 2 179 kötet. A könyvbeszerzés tehát egyre csökken, pedig ezekben az években a nemzetközi csere

² Az adatokat a Képviselelőház Könyvtári Bizottságának éves jelentései szolgáltatták: megtalálhatók a Képviselelőházi (Nemzetgyűlési) Irományok sorozat 1920—39. kötetében és a Könyvtári Bizottság kéziratcs jegyzőkönyveiben az Országgyűlési Könyvtárban.

ismét helyreáll, sőt 1922-től a könyvtár kötelespéldányból is gyarapodik. A pénz vásárlóértéke lassan szinte a nullával egyenlő. Nem véletlen, hogy a könyvtár igazgatója minden bizottsági ülésen a költségvetés olyan arányú felemelését sürgeti, amely figyelembe veszi az egyre súlyosbodó inflációt.³

1925-ig a könyvtár a költségvetését a naptári évvel egyezően bontotta, a naptári évre szóló jelentésekhez idomulva, noha a költségvetési év nem egyezett ezzel az időbeosztással (július 1-től június 30-ig tartott), 1925-ben a könyvtári jelentés költségvetési része igazodott a tényleges költségvetési évhez, ezt követően tehát eltér a naptári évtől.

1926-ban a korona teljes elértéktelenedése miatt — a Bethlen-rendszer viszonylagos gazdasági stabilizációja következtében — új pénzrendszert alakítottak ki és áttértek a pengőre (1 pengő 12 500 koronával volt egyenlő). Ettől kezdve a könyvtár költségvetése a következőképpen alakult:

1926—27	13 565,94 pengő
1927—28	13 984,98 pengő
1928—29	21 867,05 pengő
1929—30	47 837,72 pengő
1930—31	46 457,39 pengő
1931—32	38 535,17 pengő
1932—33	24 425,62 pengő
1933—34	19 630,50 pengő
1934—35	18 664,62 pengő
1935—36	17 163,19 pengő
1936—37	14 200,07 pengő
1937—38	21 732,32 pengő
1938—39	25 881,63 pengő

A számadatokból kitűnik, hogy a költségvetési keret is stabilizálódik. 1926—31 között a könyvtári kiadásokra szánt összeg egyre emelkedik, olykor ugrászerűen is. Jelentős növekedést tapasztalhatunk az előző évhez képest az 1928—29 és 1929—30 gazdasági évben, amely egyben költségvetési csúcs a tárgyalt időszakban. A beszerzett könyvek évi gyarapodása is emelkedő tendenciát mutat: 1926-ban 3 792, 1927-ben 3 177, 1928-ban 4 292, 1929-ben 5 425, 1930-ban 10 436 kötet (ez utóbbiban az 1880-as években elajándékozott és most visszaszerzett Ghyczy-hagyaték kötetszáma is szerepel). Különösen Zsitvay Tibor és Almásy László házelnökségének idején magas a költségvetési ellátmány, akik komoly összegeket fordítottak a már meglevő állomány megvédésére, a könyvek kötésére: 1928—29-ben Zsitvay megkészszerzi a már az előző évben is felemelt kötési összeget, Almásy pedig 1929—30-ban megnégyszerezzi az előző évi kötésre fordítható pénzügyi fedezetet, 1930—31-ben még ezt is túlszárnyalva közel 32 ezer pengőt áldoz csupán a kötésre (1928—29-ben még az egész költségvetés nem érte el a 22 ezer pengőt). A pénzügyi fellendülés ívét azonban a gazdasági válság hatása a könyvtárnál is megtöri. 1930-tól kezdődően megindult a visszaesés folyamata a könyvtár pénzügyi életében, és ennek tovagyrúzó hatása a válság utáni években is tükröződik (1936-ban csaknem teljesen visszaesik a 10 évvel korábbi szintre). Újabb — viszonylagos — normalizációt csak az utolsó békeévek hoznak: 1937-ben és 1938-ban ismét emelkedik a könyvtár pénzügyi kerete, de ez a tendencia sem lehetett hosszú életű a második világháború kirobbanása miatt.

³ OK Irattár: Könyvtári Bizottság jegyzőkönyvei 1921—25.

Meg kell jegyezni, hogy a költségvetési keretek ingadozása, a fellendülés és visszahanyatlás váltakozásai között is a Ház Könyvtára kedvezőbb helyzetben volt a többi, különösen a nyilvános közkönyvtárakhoz képest. Ennek oka a könyvtár különleges — kivételes — helyzetében keresendő: a törvényhozók érdekeinek elsődleges figyelembevétele — a súlyos gazdasági-pénzügyi körülmények között is — a nehézségektől ugyan nem, de a súlyosabb visszaeséstől, a vegetációba torkolló siralmas tengődéstől megmentette az országgyűlésnek, mint az egyik legfőbb államhatalmi szervnek a könyvtárát.

II. A könyvtár állománya, gyarapodása, az állomány védelme

1. Az állomány alakulása 1919—1939-ig

A könyvtár állománya az alapítást követő 5 évtizedben jelentős fejlődésen ment keresztül, ennek érzékeltetésére néhány adat is elegendő:

1872	1 229 kötet
1882	17 983 kötet
1892	29 399 kötet
1902	50 375 kötet
1912	77 840 kötet
1918	91 296 kötet

Az állomány 1919—1939 között a kezdeti gazdasági csőd, infláció, majd a későbbi gazdasági válság ellenére megkétszereződött, 1939-ben meghaladta a 180 ezer kötetet. Az állomány alakulását, amelyet az alábbiakban szemléltetnek, a könyvtári bizottság éves jelentései tartalmazzák. Előfordul, hogy téves számadatokat közölnek, amelyek sajtóhibákból és elszámolásokból is származhatnak. Ezek miatt megtörtént, hogy a könyvtár leltárszerűen újból megállapította a művek számát (pl. 1921-ben, 1939-ben). E tévedések aránya azonban csekély volt, melyek lényegesen nem módosították az adatokat és a sajtóhibákat is korrigálták. Eredeti iratok, levéltári és irattári anyagok alapján sajnos nem követhető végig az állomány pontos számszerű fejlődése, az iratok elpusztulása, elkallódása, hiánya miatt. Ezért a könyvtári bizottságnak az országgyűlési irományokban megjelent nyomtatott jelentései szolgáltatják a legfontosabb forrásanyagot, amelyek évről évre ismertették a Ház előtt a könyvtár működését és annak valamennyi jellemző adatát.

1919	1920	1921	1922	1923
92 460	93 742	91 776	93 601	95 361
1924	1925	1926	1927	1928
97 118	99 297	103 089	106 266	110 296
1929	1930	1931	1932	1933
115 709	125 987	129 637	133 450	138 740
1934	1935	1936	1937	1938
144 511	149 902	156 378	162 143	172 897
1939				
180 752				

Az állomány, melynek nyelvi és tudományszakonkénti megoszlására a vizsgált időszakban nincsenek adataink, 1926-ban eléri a 100 ezer, 1930-ban a 125 ezer, 1935-ben a 150 ezer kötetet, s ezzel az állománnyal országos viszonylatban

is kiemelkedő helyet foglalt el a könyvtár. Az állomány fejlődése — a pénzügyi feltételeken túl — elválaszthatatlan a könyvtár gyarapítási tevékenységétől, a gyűjtőkori céloktól, s bizonyos személyi és tárgyi feltételektől is, így a következőkben ezeket vizsgáljuk meg.

2. A könyvtár gyarapodása

A könyvtár gyűjtőkori és gyarapítási szempontjait a törvényhozás érdekei és céljai határozták meg. Az 1909-ben jóváhagyott és 1937-ig érvényes könyvtári ügyrend szerint be kell szerezni elsősorban „azon kérdések szakirodalmába tartozó műveket . . . , amelyek a törvényhozást foglalkoztatják, vagy előreláthatólag foglalkoztatni fogják”, másodsorban pedig „oly általános érdekű jog- és államtudományi, valamint történelmi, földrajzi és bölcsészeti munkák vásárlandók, melyek a törvényhozói működéshez az elméleti háttérrel és alapot nyújtják, . . . és a legkiválóbb magyar írók szépirodalmi művei is”, csere útján pedig a külföldi parlamentek nyomtatványai.⁴ Az 1937-es könyvtári ügyrend hasonlóképpen vélekedik, noha némileg szélesebb kört húz a könyvek gyűjtésénél (1922-től kapja a könyvtár a kötelezpéldányokat), az alap itt is az, hogy amire a törvényhozói munkásságban szükség van: „másodsorban vásárol — általános enciklopedikus művek, szó-, cím- és névtárak, évkönyvek mellett, oly jog- és államtudományi, történelmi, közirodalmi (publicisztikai), föld- és néprajzi, bölcsészeti és természettudományi munkákat, amelyekre a törvényhozás tagjainak törvényhozói munkásságukban szükségük lehet és amelyek adatai, szempontjai, tanulságai, következtetései, a parlamenti tanácskozásokat gazdagabbá, eredményesebbé tehetik.”⁵ A gyűjtőkörök kialakítását is a törvényhozói munka segítésének céljai határozták meg, amelyben mint láttuk, kiemelt szerepet játszik az *állam- és jogtudomány*, amely a legfelsőbb szintű jogszabályok, a törvények alkotása miatt elengedhetetlen, a *politika* — ekkor még a jog- és történelem részeként — (hiszen az egész parlament a pártok, politikai harcok színtere, amelyen a kül-, bel-, kultúr- stb. -politika kérdései állandóan napirenden vannak), a *magyar és egyetemes történelem* (a „történelmi Magyarország” fontosságadata miatt is), a parlamenti nyomtatványok és minden kézikönyv is. A megfogalmazás, hogy „amire szükség lehet”, végül tág teret hagy a gyűjtési tevékenységnek. Nem véletlen, bár külön nincs megemlítve, hogy igen nagy mértékben beszerezték a közgazdasági, statisztikai és szociológiai műveket is.

A társadalomtudományi könyvtári egységekben való gazdagság okai tehát a törvényhozói érdekektől és céloktól meghatározott, széles skálán mozgó gyűjtőkori lehetőségekben és az ehhez biztosított pénzügyi keretekben, illetve a könyvtár — már említett — kivételes helyzetében keresendők. Vajon a tárgyi és személyi feltételek hogyan hatottak a gyarapítási politikára?

Minden könyvtárnak, mint fejlődő szervezetnek a dokumentumok tárolásához, megőrzéséhez állandóan és egyre több helyre van szükség. A Képviselőházi Könyvtár 1902-ig igen nehéz körülmények között működött, a régi pesti képviselőház zsúfolt helyiségei (amelyek 20 ezer kötet befogadására nyújtottak normális lehetőséget) erősen korlátozták a gyarapítási tevékenységet: a helyhiány szűkebbre, visszafogottabbra szabta a gyűjtőkori szempontok, célok

⁴ A Képviselőház Irományai, 1906 — 11. XXXV. kötet 133 — 140. (2. §.)

⁵ Képviselőházi Irományok, 1935 — 40. VI. kötet 443 — 450. (2. §.)

teljesítését (még az egyik képviselőnek, G h y c z y Ignácnak muzéális értékű, 14 500 kötetet számláló hagyatékának egy részét is emiatt ajándékozták el). Ez a gond 1902-ben megszűnt, amikor a könyvtár 50 ezer kötetes állománnyal az Országház frissen átadott könyvtári termeibe költözött. Miután Steindl Imre az állandóan bővülő intézmény számára hosszú időre helyet biztosított a parlament tervezésekor és építésekor, a helyhiány a két világháború közötti időben sem okozott problémát. A könyvtári felszerelések, a különböző eszközök is kellőképpen rendelkezésre álltak.

A személyi feltételekről szintén röviden szólunk. Bár a könyvtári vezetés a Horthy-korszakban is többször panaszkodott létszámhiányra, a gyarapítási munkát és irányítását a tárgyalt két évtizedben képzett, tudományokban és nyelvekben jártas, hosszú könyvtári gyakorlatú szakemberek végezték. Csak a legfontosabbakat említem meg:

N a g y Miklós: 1921-től 1940-ig a könyvtár igazgatója, jogi végzettséggel és doktorátussal. Mint történész a tudomány gyakorlati művelője, az MTA levelező tagja 1927-től. Több nyelven beszélt (latin, német és francia), 1907-től dolgozott a Képviselelőházi Könyvtárban.⁶

P a n k a Károly: jogi egyetem, államtudományi doktorátus, német, francia nyelvtudás, jogi, történelmi, bibliográfiai, könyvtári és irodalomtörténeti tudományos tevékenység. 1906-tól a könyvtár munkatársa, 1921-től főkönyvtárnok, 1928-tól címzetes könyvtárigazgató, 1940-ben a könyvtár vezetője.⁷

T r ó c s á n y i György: 1921-ben került az Országgyűlés egyik hivatalából a könyvtárba német, angol, orosz, francia nyelvtudással. Jogi egyetemet végzett, államtudományi doktorátussal. Jelentős szociológiai, politikaelméleti, könyvtártudományi, bibliográfusi, szerkesztői tevékenységet folytatott. 1941-től lesz — már nem a vizsgált időszakban — a könyvtár igazgatója.⁸

A gyarapítási tevékenységet tehát pozitívan befolyásolta a szakmai hozzáértés, a sokoldalú, tudományokban, kutatásokban jártas, gazdag nyelvtudású könyvtáros személyiségek aktív részvétele. Mindehhez pluszként járult hozzá, hogy a tudományos-kulturális vagy politikai életben komolyabb szerepet játszó, nemritkán jó külföldi kapcsolatokat ápoló képviselők is azonnal jelezték a könyvtár „kívánatkönyv”-ében, ha tudomást szereztek valamely — fontosnak vélt — mű külföldi megjelenéséről vagy könyvtári hiányáról. Végül jelentős tényező volt a könyvtári állomány fejlődése szempontjából, hogy a 20-as évek elejétől a könyvtár is élvezte a köteles példányok beérkezésének áldásait. A továbbiakban célszerű tehát a gyarapodás módjainak, formáinak rövid áttekintése is.

A nyomdai kötelespéldányok beszolgáltatása

A könyvtárban legkésőbb kialakult szerzeményezési forma, a vizsgált időszakban mégis jelentős szerepet játszott. A kötelespéldányok beszolgáltatása azt jelentette, hogy a nyomtatott, gépi sokszorosítással készült nyomdatermékekből kötelesek voltak ingyenes példányt a törvényben meghatározott felhasználóhoz eljuttatni. Az 1897-es XLI. tc. 1. §-a ily módon a Magyar Nemzeti

⁶ Lásd a szerző cikkét Nagy Miklósról a Könyvtárosok bibliográfusok sorozatban (Könyvtáros, 1981. 12. sz. 747–749.).

⁷ JÓNÁS Károly: *Panka Károly* (Könyvtáros, 1982. 11. sz. 677–678.).

⁸ JÓNÁS Károly: *Trócsányi György* (Könyvtáros, 1981. 2. sz.).

Múzeumot (OSZK) és a Magyar Tudományos Akadémiát tudományos célok miatt kötelespéldányra jogosultaknak nyilvánította. Ezt a paragrafust módosította az 1922. XX. tc. 1. §-a, amely a kötelespéldányban részesülés jogát a Nemzetgyűlés Könyvtárára is kiterjesztette. A XX. törvénycikk megalkotása összefüggött a háború utáni súlyos gazdasági és pénzügyi helyzettel, amely valamennyi közgyűjtemény működésére károsan hatott és hozzájárult ezek visszahanyatlásához. A Ház könyvtárát, gyarapodását is kedvezőtlenül befolyásolta a gazdasági csőd, az infláció. Az alacsony értékű könyvtári ellátmány nem tette lehetővé, hogy a törvényhozás tagjainak szükséges legfontosabb magyar és külföldi könyvek beszerzésre kerüljenek. Nagy Miklós könyvtárigazgató javaslatot készített a helyzet javítása érdekében, amelyet Gaál Gaszton házelnök is támogatott, és kérésére 1922. július 26-án Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszter benyújtotta a Házhoz azt a törvényjavaslatot, amely kedvezően döntött a Ház kötelespéldánnyal való ellátásáról.⁹ „A nemzetgyűlés (képviselőház) könyvtárának beszolgáltatandók a gépi sokszorosítás útján kötetes vagy füzetes alakban kiadott, önálló vagy fordított:

- a) jog- és államtudományi művek (politika, alkotmánytörténet és tételes közjog, közigazgatási és pénzügyi jog, nemzetgazdaságtan és pénzügytan, anyagi és alaki magán- és büntetőjog, jogbölelet, statisztika),
- b) az egyén, a társadalom, az egyház és a közület, (állam, vármegye, község) bárminő erkölcsi, szellemi, gazdasági vagy egyéb életnyilvánulásával, tevékenységével, jelenségével foglalkozó művek az orvostudományi munkák kivételével, ellenben ideszámítva a röpirattirodalmat is,
- c) történeti, föld- és néprajzi művek és térképek, az elemi- és népoktatás céljait szolgáló tankönyvek és vezérfonalak kivételével,
- d) nagyobb könyvtárak címjegyzékei,
- e) szótárak, enciklopédiák,
- f) évkönyvek, cím- és névtárak.”

Kis megszorítás mellett, csaknem minden tudományterület művei és sajtóanyaga szerepel a törvényjavaslatban, amelyről — megvitatás után — a nemzetgyűlés közoktatási bizottsága jelentést készített és ezt (57. számú irománnyként) 1922. augusztus 4-én a Háznak benyújtotta.¹⁰ A jelentés (amelyet a közoktatásügyi bizottság elnökeként az a Pekár Gyula írt alá, aki a könyvtári bizottságnak aktív tagja és albizottságának elnöke a leghosszabb ideig volt) változtatás nélkül magáévá tette a törvényjavaslatot, indoklásában kitért a súlyos magyar gazdasági helyzetre is: „az a súlyos pénzügyi helyzet, amelybe a magyar állam a trianoni békeszerződés következtében jutott, szükségessé teszi, hogy a nemzetgyűlés (képviselőház) könyvtára — mint törvényhozási szakkönyvtár — a nyomdatermékeknek azon csoportjait, amelyek a törvényhozáshoz anyagot szolgáltatnak, kötelespéldánnyként hivatalból kapja meg”, mert „e nyomtatványokat mindezideig anyagi áldozatok árán volt képes beszerezni.”¹¹ A bizottság kérte a törvényjavaslat sürgős parlamenti tárgyalását és elfogadását. Ezt követően a Ház valóban gyorsan, még augusztus 18-án letárgyalta, amelyet maga Klebelsberg nemzetgyűlési felszólalásában — az előzményekkel összhangban — így indokolt meg: „ha a könyvtár eddigi csekély dotációját arra lenne kénytelen fordítani, hogy a magyar könyveket is meg-

⁹ A törvényjavaslat szövegét az 1922. évi 40. sz. iromány (lásd: *Nemzetgyűlési Irományok*, 1922 — 27. II. kötet 26 — 27.) tartalmazza.

¹⁰ *Nemzetgyűlési Irományok*, 1922 — 27. II. kötet 78.

¹¹ Uo.

vegye, akkor nem képes a külföldi munkákat, amelyek valuta-viszonyaink folytán rendkívül megrágultak megszerezni.”¹² A honatyák nem voltak saját könyvtáruk ellenségei. A törvényjavaslatot másnap, augusztus 19-én harmadszori felolvasás után is, általánosságban és részleteiben egyaránt megszavazták,¹³ s így a legcsekélyebb módosítás nélkül törvényerőre emelve siettek szakkönyvtárunk megsegítésére. Az 1922. XX. tc. 1922. szeptember 1-én kihirdetésével lépett életbe.¹⁴

Lehetővé vált tehát a magyar nyomdatermékek ingyenes megszerzése. Kezdetben a törvény végrehajtása akadozott, a nyomdák és kiadók nem teljesítették a törvényben előírt kötelezettségeket és a szankciók alkalmazása sem volt kielégítő, ezért a kötelezpéldányként beérkező kötetek száma alig érte el a néhány százas nagyságrendet. 1929-ben az országgyűlés megalkotta a Múzeum-, könyvtár- és levéltárügy némely kérdéseinek rendezéséről szóló XI. törvényt,¹⁵ amelynek V. fejezete a nyomdatermékek tudományos célokra szolgáló kötelezpéldányainak kérdéskörét taglalja. Ez a törvény újból szabályozza, megszigorítja az 1897-es és 1922-es törvények rendelkezéseit és a nyomdákra és kiadókra vonatkozó szankciókat is, ennek következtében normalizálódott a kötelezpéldányok beszolgáltatása. 1928 – 29-től a könyvtárba beérkező kötelezpéldányok 2 000, 1934-től 3 000 és 1938-tól 4 000 feletti kötetszámmal járultak hozzá a könyvtár éves gyarapodásához. Másfél évtized alatt jelentős mennyiséget tett ki a kötelezpéldányok száma, ily módon 1922 – 1939 között több mint 40 ezer kötet érkezett a könyvtárba, amely az összegyarapodásnak csaknem a felét (41%) jelenti, és ezzel a mennyiséggel a 20-as évek végétől a gyarapodási módok közt első helyen áll. Fenti adatok egyben azt is tükrözik, hogy a kötelezpéldányok miatt felszabaduló pénzüsszegek komoly segítséget nyújtottak a külföldi könyvek és folyóiratok vásárlásához.

A vétel, mint a gyarapodás fontos eszköze

A kötelezpéldányban részesülés előtt a szerzeményezés legfőbb módja. 1866-ban a könyvtár létrehozásának alapkövetélete volt, hogy a képviselőház 1 000 Ft-ot szavazott meg könyvek vásárlására és 1870-től minden évben költségvetési fedezetet nyújtott könyvbeszerzési célokra. Enélkül a könyvtár tényleges, tervszerű és tudatos gyarapítása képtelenség lett volna. (Ajándék, hivatalos megküldés, nemzetközi csere útján történő állományfejlesztés sokkal bizonytalanabb, mert a művek beérkezése ilyenformában rendszertelenebb, esetlegesebb és kiszámíthatatlanabb, többnyire volumenében is alacsonyabb.) A vételnek, mint szerzeményezési módnak amellett, hogy sok előnye van, az előbbiekhöz képest hátránya, hogy függ a fenntartó intézmény pénzügyi helyzetétől, az ellátmány nagyságától, az olvasó (törvényhozó) kívánságaitól, a pénz értékétől, a könyvek éremelkedésétől, az ország gazdasági helyzetétől, stb. Mindezek meghatározzák, hogy a gyűjtési területen belül a könyvtár milyen szelekcióra kényszerül és az elégtelen fedezet sokszor fontos alapkönyvek lemondását eredményezi, amely funkciója kielégítő gyakorlásában akadályozza. Már utaltunk rá, hogy a Ház könyvtára is többször jutott nehéz helyzetbe

¹² *Nemzetgyűlési Napló*, 1922 – 27. III. kötet 39. ülés 353 – 354.

¹³ Uo. 40. ülés, 362.

¹⁴ Magyar Törvénytar, 1922. Bp. 1923. Lásd a 145.

¹⁵ Magyar Törvénytar, 1929. Bp. 1930. Lásd a 107 – 126.

a tárgyalt időszakban, főleg 1918 és 1925 között és a világgazdasági válság hatásainak következtében, amikor a vétel nem érte el viszonylag sem a kívánt mértéket. A vétel akadályoztatása, az időben történő beszerzés elmulasztása, legtöbbször pótolhatatlan hiányokat okozott: a könyvpiacon elfogyott és új kiadásra nem kerülő művek már csak a hiányjegyzékeken szerepelhettek, a könyvtár állományában nem.

1919–25-ig a vétel csökkenő tendenciát mutat, a korábbi 2–3 ezer kötetes vásárlás időnként (1921, 1923, 1924) alig haladja meg a 600 kötetet. 1922-ig a gyarapodás túlsúlyát a vétel adta (kivétel az 1921-es év, amikor a háború alatt befagyott cserekapcsolatok újraindulása révén az elmaradt kötetek egyszerre özönlöttek be a könyvtárba). A kötelempéldányok kezdeti szórványos érkezése miatt a vétel aránya még 1926-ig nagyobb, a kötelempéldányok csupán 1927-től veszik át a vezető szerepet, és ezt követően végig meg is tartják azt. Ennek ellenére a vétel szerepe sem elhanyagolható. A jelentős gyűjtőkori anyagok vásárlása mellett a több példányban szükséges, alapvetően fontos kézikönyvek és a külföldi periodikák beszerzése is a vétel számlájára került. 1933-ig a vétel útján beszerzett kötetek száma fokozatosan emelkedik (1921-ben 611 kötet, 1933-ban 1906 kötet), s a gyarapodáson belül több mint egyharmadot tesz ki, majd négy éven át — a válság utóhatásaként — csökkent abszolút mértékben is, és a gyarapodáson belül is $\frac{1}{4}$ rész alá süllyedt. Az utolsó békeévben (1938) ismét helyreáll a rend, sőt a vásárlások kötetszáma a kétezeret is túlszárnyalja (a két világháború között ez a legmagasabb kötetszám). A vizsgált időszakban a vétel összköteteinek száma megközelíti a 30 ezret (ez a 98 ezer kötetes összegyarapodásnak közel $\frac{1}{3}$ -ad része), a beérkezett kötelempéldányoknak pedig a $\frac{3}{4}$ -ed része (a köteles és vétel együttesen 70 ezer kötet, az összebeérkezésnek 71%-a).

A nemzetközi cserekapcsolatok kialakulása és fejlődése¹⁶

A külföldi államok közötti cserekapcsolatok az 1886-os brüsszeli nemzetközi egyezmény megkötése után terjedtek el. Az egyezményt, amelyhez később más államok is csatlakoztak, az USA, Brazília, Belgium, Svájc, Olaszország, Spanyolország, Portugália és Szerbia kötötte meg. Az egyezményben meghatározták a cserélendő kiadványok körét is: nyilvánosságra került hivatalos, közigazgatási és parlamenti okmányok, parlamenti évkönyvek, kormányrendeletre és — költségen készült kiadványok, hivatalos lapok. Magyarország csak 1923-ban csatlakozott az egyezményhez, de kapcsolatokat már az egyezmény 1886-os megkötése előtt is létesített: a magyar törvényhozás lényegesnek tartotta, hogy munkájához felhasználja a külföldi parlamentek nyomtatványait. Ezért 1878-ban cserevizonyt épített ki a belga, németországi, osztrák, porosz, svéd, olasz, norvég, dán, francia és horvát parlamentekkel, 1881-ben az angol alsóházzal, 1884-ben az USA-val. 1911-ben a Ház könyvtára 17 cserepartnertől kapta és 27 partnernek küldte a cserekiadványokat. 1915-ben a könyvtár felvette a cserekapcsolatokat Bajorországgal, Törökországgal is. A parlamenti

¹⁶ Az 1918 előtti áttekintéshez lásd NAGY Miklós: *A könyvtár története és a katalógus rendszere* (= Az Országgyűlés Könyvtárának katalógusa 1. kötet. Bp. 1929. V–XXXI. p.), PANKA Károly: *A Képviselőház Könyvtárának története* (= Magyar Könyvszemle, 1917.), PANKA Károly: *A külföldi államok között fennálló könyvcsereszervezés és annak történeti előzménye* (= Magyar Törvényhozók Lapja, 1940. 5. sz.).

anyagok cseréjét bővítették az állami költségvetések, statisztikai kiadványok cseréjével is.

A brüsszeli egyezmény a csere lebonyolításának módját is meghatározta, de ez nem változtatott a Képviseelőházi Könyvtár szokásjogon kialakult és folytatott cserekapcsolatainak mikéntjén. A csere az 1890-es évek elején a Külügyminisztérium közvetítésével zajlott le, ezt követően közvetlenül a törvényhozó testület intézte a csereügyleteket, de későbbi megoldásként előfordult a külföldi magyar követségek közvetítése is (e két forma párhuzamosan egymás mellett működött).

Évtizedek alatt a Ház jelentős cserekapcsolatokat épített ki, ezek az I. világháború alatt megszakadtak, a beérkező csere nyomtatványok száma a békeévekhez viszonyítva $\frac{1}{4}$ -ére csökkent. 1919-ben teljesen szünetelt a csere, 1920-ban is mindössze 44 kötet érkezett ily módon. 1921. május 7-én a könyvtári bizottság ülésén Plechl Béla könyvtárigazgató javaslatára a bizottság felkérte az elnököt, hogy a parlamenti nyomtatványok kicserélése ügyében újból vegye fel a kapcsolatot az angol, francia, németbirodalmi, németalföldi és finn törvényhozó testületekkel.¹⁷ Ennek meg is lett az eredménye, mert ugyanebben az évben 2 091 kötet érkezett cserében (amely részben visszamenőleg a lemaradásokat is tartalmazta). 1923-tól a magyar képviselőház is újból küldeni kezdte a parlamenti nyomtatványokat a külföldi partnereknek a viszonyosság figyelembevételével.¹⁸ A kapcsolat még ez évben helyreállt 12 európai országgal, az USA-val, és a Nemzetek Szövetségével, Anglia és Olaszország azonban még — a nemzetgyűlés erőfeszítései ellenére — nem iratkozott fel a cserepartnerek listájára.¹⁹

A következő évben Pekár Gyula, a könyvtári albizottság elnöke ígéretet tett, hogy mint a külügyi bizottság elnöke, saját hatáskörében is szorgalmazni fogja a cserekiadványok megszerzését.²⁰ Itt jegyzem meg, hogy a magyar képviselőház bővíteni akarta ugyan a cserelehetőségeket, de nem mindenáron. A számára érdektelenebb partnerekkel csak akkor vette fel a kapcsolatot (pl. Württembergi Parlamenti Könyvtár), ha az Országos Bibliográfiai Központ vállalta a magyar parlamenti nyomtatványok ingyenes kiküldését,²¹ a fontos országokba irányuló cserekiadványok szállítási költségét a Ház vállalta. Később a Ház tovább növelte a Bibliográfiai Központ útján és költségén történő kiszállításokat: 1930-ban Belgiumnak, Csehországnak, Észtországnak, Lengyelországnak, Olaszországnak és az USA-nak is így küldték a nyomtatványokat, míg a többi országnak a Ház közvetlenül és a saját költségére.²²

1925 végére a Népszövetségen kívül már 19 országgal épült ki csereviszony, Anglia és Olaszország kivételével Európa legtöbb országával, illetve a tengeren túliak közül az USA-val és Uruguay-jal,²³ és Olaszország is ígéretet tett a kapcsolatok felújítására. Anglia 1926-tól küldi ismét a parlamenti kiadványokat,²⁴ Olaszország pedig 1927-től.²⁵

¹⁷ A Könyvtári Bizottság jegyzőkönyve 2. kötet, 1921. május 7. (5. pont).

¹⁸ Uo. 1922. dec. 15. (19. pont)

¹⁹ Uo. 1923. dec. 13. (10. pont)

²⁰ Uo. 1924. dec. 16. (3. pont)

²¹ Uo. (13. pont)

²² Uo. 1933. dec. 15. (13. pont)

²³ Uo. 1925. dec. 17. (10. pont)

²⁴ Uo. 1927. febr. 24. (10. pont)

²⁵ Uo. 1927. dec. 14. (9. pont)

Azon kívül, hogy a magyar törvényhozásnak szüksége volt a külföldi parlamentek tanácskozási anyagára, olykor külpolitikai okok miatt szorgalmazták a cserefelvételt valamely állammal. 1927. február 24-én a könyvtári bizottság elhatározta Finnországgal és Észtországgal a parlamenti csere kialakítását, mert „a két testvéri nép . . . a Népszövetségben . . . két szavazatot képvisel, amely körülmény ránk magyarokra éppen nem közömbös”.²⁶ (A cserekapcsolat egy éven belül létre is jött.)

Átvizsgálva a könyvtári bizottság éves jelentéseit, megállapíthatjuk, hogy a 20-as és 30-as években a könyvtár a házelnök és Pekár Gyula külügyi bizottsági elnök hivatalos közreműködése révén széles körű cserekapcsolatot fejlesztett ki. A cserehálózatban csaknem valamennyi európai állammal kapcsolatba kerültünk (a csereviszonyból mindössze Spanyolország, Albánia és a Szovjetunió maradt ki), az amerikai földrészen az USA, Brazília, Uruguay, Paraguay, Argentína és Chile lett cserepartnerünk. Noha a Népszövetség és később a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal is küldte nyomtatványait és összesen több mint 30 partnerrel bonyolítottuk a csereforgalmat, a cserekiadványokat küldők száma évente alig haladta meg a 20-at, de az is előfordult, hogy 15 alatt maradt. Ennek oka a kapcsolatok változásából, ingadozásából fakad, néhány ország csak igen szórványosan küldte el cseretermékeit (Bulgária, Görögország, Portugália, Chile, Brazília és többnyire a kis-antant államok is). Nehéz időkben (pl. gazdasági világválság idején) a nemzetközi csere némi csökkenést mutat, a többi — háborútól mentes — időszakban kiegyensúlyozott volt a csereforgalom. Ez a megállapítás a cserepartnernek számára vonatkozik, a beérkező kiadványok száma igen változó volt: a beérkező évi minimum 150 kötet, a maximum 2 091 (néhány partner nem évenként, hanem két-három évenként küldte összegyűjtve a parlamenti és egyéb hivatalos kiadványokat). Átlagosan 600 kötetet kapott a könyvtár cserében, a két évtized alatt pedig 12 ezer kötetet, amely az összegyárapodásnak 13%-a.

A két világháború közötti cserekapcsolatok segítségével szerzeményezett parlamenti naplók, irományok, hivatalos lapok, és egyéb nyomtatványok nagymértékben hozzájárultak ahhoz, hogy az Országgyűlési Könyvtár a tárgyalt időszakban (és ma is) a legkülönbözőbb európai és amerikai államok parlamenti anyagából kialakított és egyedülálló gyűjteményt hozhatott létre, amely fontos forrásanyaga a jogi, történelmi- és politikai kutatásoknak.

Az ajándék és hivatalos megküldés szerepe a könyvtár gyarapodásában²⁷

A könyvek, folyóiratok ajándékozása és hivatalos megküldése két különböző szerzeményezési forma. Az előbbi, mint a neve is mutatja, különböző — könyvtárkedvelő, vagy valamilyen okból támogató — személyek, szerzők (esetleg intézmények) adományozását jelenti. Az utóbbi részben a kötelespéldánnyal kapcsolatos rendelkezésekkel függ össze, melyek előírták, hogy a „gépi sokszorosítás útján kötetes, vagy füzetes alakban kiadott” — a gyűjtési területtől nem idegen — művek beszolgáltatandók a nemzetgyűlési könyvtárának (például nagyobb könyvtárak címjegyzékei), másrészt pedig az egyes intézmények, hivatalok a törvényhozással vagy könyvtárával való kapcsolatok miatt, olykor reklámozási célokból, hírnevük terjesztése érdekében küldték meg az általuk

²⁶ Uo. 1927. febr. 24. (3. pont).

²⁷ A Könyvtári Bizottság éves jelentéseinek és jegyzőkönyveinek adatai alapján.

szerkesztett, összeállított vagy kiadott műveket a kölcsönösség alapján, illetve a jó kapcsolatok további fenntartása végett. Fentiek miatt néha tehát nehéz megkülönböztetni a kötelezpéldánytól, néha pedig az ajándéktól. Ezért és mert a könyvtári bizottsági jelentések sem választják szét az adatokat, a két gyarapítási formát együttesen vizsgálom — olykor hangsúlyozva egyik vagy másik nagyobb szerepét vagy mennyiségét.

Az ajándékozás és hivatalos megküldés külön-külön a gyarapodás legkisebb, de nem elhanyagolható hányadát alkotják, együttesen viszont túlszárnyalják a cserében beérkező kötetszámot. A két világháború közötti időszakban évente kb. 300 kötet érkezett be ekképpen, amely két nagytételű ajándék miatt évi 800 kötetes átlagra emelkedik. 1930-ban a Ghyczy-hagyaték elajándékozott részének visszaszerzése révén 5 378 kötetet vettek állományba ajándék címén. 1938-ban pedig a Társadalomtudományi Társaság 3 919 kötetes könyvtárát kapta meg a Ház könyvtára ajándékként. Ezek a tételek már önmagukban is több mint a felét adják az ajándék és hivatalos megküldés összkötetszámának, amely meghaladja a 16 ezer kötetet. Ez a szám nem lebecsülendő mennyiség, a két évtizedes gyarapodásnak 16%-a.

A könyvtári bizottság éves jelentései részletesen felsorolják a hivatalból küldőket és ajándékozókat. Ebből kitűnik, hogy leggyakrabban a képviselőház, felsőház, valamennyi minisztérium, az MTA, KSH, az egyetemek, különböző szakmai-tudományos társaságok, külföldi nagykövetségek és egyes könyvtárak küldték meg kiadványaikat hivatalosan. Az ajándékozók tábora is vegyes képet mutat. A listán egyaránt szerepel a *pannonhalmi főapát* (1921), a *hercegprímás* (1925), *Setälä* finn külügyminiszter (1926), *Acerbo* olasz földművelésügyi miniszter (1930), néhai *Apponyi Albert* (1934), *Darányi Kálmán* miniszterelnök (1938), *Grósz Emil* egyetemi tanár, a világhírű szemész (1926), *Puky Endre* a Ház alelnöke, az első Gömbös-kormány külügyminisztere (1930), *Thirring Gusztáv* akadémikus, híres földrajztudós (1933), *Kornis Gyula* filozófus, egyetemi tanár, kultúrpolitikus (1938), hogy csak a legjelentősebbeket említsem, de rajtuk kívül házelnökök, országgyűlési képviselők és különböző politikusok is ajándékoztak kisebb-nagyobb számú kötetet az Országgyűlési Könyvtárnak. A legtöbb kötetet (131-et) Thirring Gusztáv adományozta a fentebb már említett Ghyczy-hagyatékon és a Társadalomtudományi Társaságon kívül.

A gyarapítási formák áttekintése után láthatjuk tehát, hogy ezek milyen arányban gazdagították a könyvtár állományát a két világháború között:

kötelezpéldányból	41%
vételből	30%
cseréből	13%
ajándék — hivatalos megküldésből	16%
Összesen:	100%

A gyarapodás összkötetszáma több, mint 98 ezer kötet volt, így 1939-re az állomány 180 ezer kötet fölé emelkedett. Meg kell jegyezni, hogy az állomány menetközben nemcsak gyarapodott, hanem időnként bizonyos okok miatt csökkent is. Előfordult, hogy a képviselők elvesztették a kikölcsönzött műveket, amelyeket már nem lehetett pótolni. Ezeket a műveket bizonyos időközönként „leírták” a könyvtár állományából. A másik ok az volt, hogy a könyvtár hazafias köteletségének tekintette az őt állandóan ostromló intézmények (iskolai könyvtárak, egyesületek) könyvajándék-kérelmének időnkénti teljesí-

tését. Ezeket a kéréseket könyvtári bizottsági üléseken tárgyalták meg és a duplum-példányokból, valamint a gyűjtőkörtől idegen, értéktelenebb művekből — ha volt rá mód — igyekeztek kielégíteni. Az is előfordult, hogy a testvér-intézménynek önként ajánlottak fel könyvajándékot. E leírások természet-szerűleg csökkentették a könyvtár állományát, néha nagyobb tételekben is: 1928-ban 263 kötet, (a megalakuló Parlamenti Múzeumnak ajándékozták), 1930-ban 1158, 1932-ben 330, 1936-ban 147 kötetet stb. töröltek az állományból a fenti okok miatt. Összességében ezek a számok nem módosítottak lényegesen az állományon, sőt javították az értékesebb könyvek arányát. A könyvtári állomány a csökkentések figyelembevételével és ellenére haladta meg a már jelzett 180 ezer kötetet a tárgyalt időszak végén.

3. Az állomány védelme

Az állományfejlesztés vizsgálatával összefüggésben ki kell térnünk az állományvédelmi kérdésekre is.

Régi alapszabály, hogy a könyvtári egységeket nemcsak beszerezni, fel-dolgozni, raktározni, forgalmazni, hanem a jövőnek való hosszútávú megőrzés biztosítása céljából — védeni, óvni is kell. A tartós megőrzés funkciója megköveteli az állománynak fokozott figyelemmel történő, rendeltetészerű használatát, kezelését, a helyes raktározást, a könyvek és periodikák kötését, a folyamatos karbantartást (takarítás, portalanítás, a megrongált példányok javítása stb.), a szolgálati személyzetet kívülieknek a raktárba való belépésének megtiltását és a tűzvédelmi intézkedéseket is. A Képviselőház Könyvtára is igyekezett e funkcióját a lehetőségekhez képest ellátni.

A könyvek raktározására, rendbentartására, kímélő kezelésére a könyvtár vezetése és a dolgozók is gondot fordítottak. A kölcsönzési ügyrendi szabályok előírták a kölcsönzött könyvek megrongálódása esetén követendő eljárást (hibátlan példányokkal való pótlás).

A költségvetésben külön fedezetet biztosítottak a könyvek és időszaki kiadványok kötésére. Ez az összeg nagyon változó volt, mert függött a gazdasági helyzettől, a Ház költségvetési helyzetétől, a házelnök változó elkötelezettségétől, a különböző előtérbe nyomuló kérdések fontosabbnak ítéletétől. Figyeljük meg, hogy alakult a kötések száma²⁸ a vizsgálat tárgyát képező két évtizedben:

Az első három évben egyetlen kötet sem került kötésre, 1921—1927-ig pedig igen alacsony számban (az okokat már korábban ismertettük). A kötések másfél évtizedes elhanyagolása (1914 és 1927 között) az állományvédelmi funkció sikeres megvalósítását súlyosan érintette. A könyvtári bizottság 1927 decemberi ülésén Nagy Miklós így jellemezte a helyzetet: „Több mint 10 000 mű van fűzött állapotban, részint máris elrongyolódva, részint a szétesésnek kitéve”, ezért kérte a kötésre fordítható összeg felemelését, melyet a bizottság el is fogadott.²⁹ Ettől kezdve az emelkedés komoly méretű, ami Zsitvay Tibor és különösen Almásy László házelnök támogatásának köszönhető. Almásy ugyanis a költségvetési megtakarítások terhére jelentős összegű póthiteleket biztosított a könyvtárnak (például az 1929. évi rendes keret, 6 000 pengő mellé még külön 16 000 pengőt, 1930-ban pedig 32 000 pengőt),³⁰ három év alatt

²⁸ A Könyvtári Bizottság éves jelentései alapján a Képviselőházi Irományok sorozatból.

²⁹ Könyvtári Bizottság jegyzőkönyve 2. kötet, 1927. dec. 14. (3. pont).

³⁰ Uo. 1929. dec. 11. (4. pont).

<i>év</i>	<i>kötetszám</i>
1918	—
1919	—
1920	—
1921	109
1922	107
1923	134
1924	140
1925	510
1926	612
1927	674
1928	1 253
1929	3 766
1930	8 029
1931	7 463
1932	5 282
1933	2 545
1934	1 294
1935	2 021
1936	1 625
1937	2 064
1938	2 001
1939	2 229
Összesen:	41 858

összesen 8 0 000 pengőt, s ezek következtében ugrásszerűen nőtt a kötések száma (1930-ban 8 000 kötet fölé ugrott). S annak ellenére, hogy a lemaradást sikerült komoly mértékben csökkenteni, 1931 végén Nagy Miklós már jelzi a hitelek elfogyása után az 1932–33-tól várható nehézségeket: „a könyvtár évi gyarapodása meghaladja az 5 000 kötetet, viszont kötési költség 4 698 pengő . . . a 12 000 p. szükséglet helyett”, s ebből „még kétezer kötet sem lesz bekötethető, tehát háromezer kötet fűzött állapotban fog maradni”. A gazdasági válság azonban makacs tényező, ezért az igazgató kifejezte reményét, hogy „a bizottság bölcsessége mihamlabb a jelenlegi gazdasági helyzetet csak némileg is javulni fog, meg fogja találni a módot arra, hogy a megfelelő kötési fedezet rendelkezésre álljon a jövőben is.”³¹ 1934-ben a hitelfedezet megszűnése következtében 1294-re csökkent a kötések száma, s ezért Nagy Miklós 1935-ben újabb hiteleket kért, de Sztranyavszky Sándor házelnök már nem jut túl az ígéreten, (ő a bizottsággal azt a határozatot fogadtatja el, hogy a könyveket a könyvtár — a jóval drágább — kötött állapotban vásárolja.³²

A nehézségek ellenére a 30-as években jelentős javulás mutatkozott, s így a két évtizedben közel 42 000 lett a bekötött kötetek száma (a kötést pályázatok alapján szerződéses külső könyvkötészetek végezték). A könyvek javítását belső könyvkötő mester látta el egy-két segéd segítségével. 1935-től, amikor ismét alacsony a kötésekre igénybevehető fedezet, belső erővel és megoldással igyekeztek csökkenteni a lemaradást és bevezették a házilag drótfűzőgéppel történő kartonkötést. Ily módon 1935-ben 2 276, 1936-ban 2 507, 1937-ben 712, 1938-ban 705, 1939-ben pedig 576, az öt év alatt összesen 6 776 kötetet kötöttek be, s így a húsz év összesített mérlege megközelíti az 50 ezer kötetet.

A raktári helyiségeket az illetéktelen betolakodóktól az ügyrendbe foglalt tilalom védte: „a könyvtár raktárhelyiségébe mások, mint a könyvtár tisztvi-

³¹ Uo. 1931. dec. 18. (3. pont).

³² Uo. 1935. dec. 13. (6. pont).

selői és egyéb alkalmazottai, csak a könyvtárigazgató vagy helyettese engedélyével léphetnek”³³

Az állományvédelmi intézkedések között nem hiányzott a tűzvédelem megszervezése sem. A különösen értékes, kéziratos egységeket tűzbiztos páncélszekrényekben őrizték. Nagy Miklós tájékoztatta a könyvtári bizottságot 1922-ben, hogy az állomány megóvása céljából „az Országház tűzoltó személyzete naponként bizonyos időpontokban hivatalosan bejárja a könyvtár raktárhelyiségét”.³⁴ A tűzrendészeti előírások folyamatos betartása mellett 1931-ben sor került a villamosvezetékek cseréjére és a tűzveszélyes faajtók tűzvédett burkolattal való ellátása így az igazgató nyugodtan jelenthette: „a könyvtár tűzbiztonsága szempontjából . . . semmiféle kívánnivaló nem maradt hátra.”³⁵ 1937-ben a Ház elnöke újabb intézkedéseket rendelt el, hogy „a könyvtár . . . minden tűzveszélytől megóvassék és hogy repülőtámadások esetére is megfelelő bombabiztos és a beomló törmelékek ellen is védelmet nyújtó fedezék létesíttessék”³⁶ (a háború kitörése előtt tehát két évvel már napirenden a bombabiztos fedezék kérdése).

A kötelespéldányként, vételben, cserében, ajándékozás és hivatalos megküldés útján beérkező könyveket és időszak kiadványokat a könyvtár gyarapítási módonként nyilvántartásba, állományba vette, majd a könyvtári dokumentumok feldolgozásra, katalogizálásra és raktározásra kerültek. Az állományfejlesztő és -védő tevékenység pedig a II. világháború kitörése után egyre nehezebb körülmények között folytatódott.

JÓNÁS, KÁROLY

L'accroissement du stock de la Bibliothèque du Parlement entre les deux guerres mondiales

L'auteur examine l'évolution du stock de la Bibliothèque du Parlement (aujourd'hui Bibliothèque de l'Assemblée Nationale) entre les deux guerres mondiales, surtout du point de vue de l'accroissement de son stock. Après avoir rendu compte du budget de la bibliothèque, il analyse d'une manière approfondie l'accroissement du stock de 1919 à 1939, il s'occupe des problèmes du profil de la bibliothèque, des points de vue de l'acquisition et des conditions du personnel. Quant aux formes de l'acquisition, il analyse en détail le problème des exemplaires dus au dépôt légal, des livres achetés ou obtenus dans le cadre des rapports d'échange et l'accroissement du stock par la voie de la donation. Enfin, on peut lire dans l'étude les résultats obtenus dans le domaine de la conservation du stock.

³³ Könyvtári ügyrend, 1937. 16. §. (= Képviselőházi Irományok, 1935–40. VI. kötet 443–450.)

³⁴ Könyvtári Bizottság jegyzőkönyve 2. kötet, 1922. dec. 15. (15. pont).

³⁵ Uo. 1931. dec. 18. (12. pont).

³⁶ Uo. 1937. dec. 10. (5. pont).